

VIKTORIYA SEMENOVA

Kijów

Recepcje prawa rzymskiego w obrzędzie święceń kapłańskich

Badając obrzędy liturgiczne Kościoła Rzymskokatolickiego, uczeni rzadko dostrzegają w nich recepcje prawa rzymskiego. Nieliczni zwracają uwagę na wpływ prawa rzymskiego na liturgię od strony kulturowej¹ lub raczej ceremonialnej, jak na przykład pisze o tym ks. Stanisław Araszczyk². Bardzo wartościowe wydaje się więc zbadanie obrzędów liturgicznych jako przykładu recepcji prawa rzymskiego.

W niniejszym artykule uwaga będzie zwrócona na recepcje prawa rzymskiego w obrzędzie święceń kapłańskich, zwłaszcza na obecność w nim elementów (gestów, słów, status prawny osób biorących udział w obrzędzie święceń kapłańskich) takich rzymskich aktów prawnych, jak *mancipatio*, *nexum*, *stipulatio*. Przedmiot analizy obejmie obrzędy święceń kapłańskich Kościoła Rzymskokatolickiego, które zostały zawarte w *Obrzędach święceń biskupa, prezbiterów i diakonów z Pontyfikatu rzymskiego*, odnowionego zgodnie z postanowieniem Soboru Watykańskiego II, wydanego z upoważnienia papieża Pawła VI i poprawionego staraniem papieża Jana Pawła II (dalej — obrzędy święceń kapłańskich) oraz tekst łaciński *De ordinatione presbyterorum* z 1990 r. oraz ustępy źródeł rzymskich pochodzące z *Ustawy dwunastu tablic, Instytucji*

¹ „W tym okresie [753 r. p.n.e—565 r. n.e] również miała miejsce recepcja prawa rzymskiego w prowincjach Cesarstwa, zaznaczyć jednak trzeba, że nie występowała ona samoistnie, lecz towarzyszyła szerszemu zjawisku romanizacji kultury i języka”. P. Furmanek: *Recepcja prawa rzymskiego — średniowiecze i czasy nowożytne*. „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2001, T. 4, nr 6, s. 47.

² Autor wspomina o wpływie prawa rzymskiego na ceremoniał zaręczyn i małżeństwa. ks. S. Araszczyk: *Wpływ tradycji rzymskich na rozwój liturgii Kościoła*. „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2015, nr 1 (26), s. 13.

Gajusza, „Digestów Justyniana”, *Noctes Atticae* Aulusa Gelliusza. Posłużono się przy tym metodą analizy tekstów liturgicznych oraz metodą prawniczą, metodą syntezy i metodą prawniczo-komparatystyczną, zbadano zawarty w nich sens. W niniejszym artykule będzie podjęta próba odpowiedzi na pytanie: czy w obrzędzie święceń kapłańskich Kościoła Rzymskokatolickiego obecne są recepcje prawa rzymskiego i czy można je dostrzec dzisiaj, stosując metodologię opartą na prawie rzymskim?

Powszechnie się przyjmuje, że obrzęd święceń kapłańskich należy rozumieć i wyjaśniać od strony teologicznej (mistycznej, sakralnej)³. Prawie niezauważalny jest jego wymiar prawny, a ponadto nie stanowi on źródła, w którym można dostrzec recepcje prawa rzymskiego. Jeśli wysuniemy hipotezę, że obrzęd święceń kapłańskich zawiera recepcje prawa rzymskiego, może to doprowadzić do wniosku, że także inne obrzędy Kościoła Rzymskokatolickiego mogą zawierać recepcje prawa rzymskiego i w istocie być aktami prawnymi, a nie tylko teologiczno-liturgicznymi.

Podczas badania licencjackiego⁴ dotyczącego między innymi statusu prezbitera, miejsca statusu prezbitera w porządku hierarchiczno-prawnym Kościoła, momentu jego nabycia, związanych z tym statusem zobowiązań i ograniczeń prawnych, została sformułowana teza, że ustrój hierarchiczny takich statusów kościelnych jak biskup i prezbiter odzwierciedlają ustrój hierarchiczny rodziny rzymskiej oparty na *pater potestas* jej głowy. W wyniku analizy obrzędu święceń kapłańskich udało się dostrzec te recepcje prawa rzymskiego. Ich wartość okazała się cenna przy rozwiązywaniu praktycznych kazusów, zwłaszcza majątkowych, pojawiających się w relacjach pomiędzy biskupem diecezjalnym a jego prezbiterami. Ponadto udało się dostrzec relację prawną między biskupem jako *pater familias* a prezbiterem jako *fili alieni iuris*, którego biskup — *pater familias* adoptuje podczas udzielenia święceń kapłańskich, mianując go publicznie *filius noster*, czyli uznaje go za swojego syna⁵.

³ Zob. np. tekst *Wprowadzenia teologiczno-pastoralne do ksiąg liturgicznych* napisany w języku ściśle teologicznym, sakramentalnym oraz mistycznym i niezawierającym podejścia prawniczego do obrzędu święceń. *Pontyfikal. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów. Wprowadzenie ogólne*. Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski. https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAL/kkbids/pontyfikal_swiecenia.html [dostęp: 20.05.2018]; ks. P. Waleńdzik: *Obrzędy święceń drogą do świętości w świetle wypowiedzi kardynała Stefana Wyszyńskiego*. „Studia Prymasowskie” 2010, T. 4, s. 265—281; ks. K. Konecki: *Nalożenie rąk w odnowionych obrzędach święceń*. „Studia Włocławskie” 2011, T. 4, s. 190—197.

⁴ Zob. *Kanoniczne ograniczenia swobody zawierania umów o charakterze majątkowym przez prezbiterów*. [Praca licencjacka pisana pod kierunkiem ks. dr. hab. P. Steczkowskiego na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Obroniona w grudniu 2016 roku]. Kraków 2016.

⁵ ...cum isti filii nostri... (...oto ci nasi synowie...); ...fili carissimi... (...drodzy synowie...). Zob. *Pontyfikal rzymski. Odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Powszechnego*

Istota prawna aktów liturgicznych

W prawie rzymskim przy zawieraniu umów stosowano gesty i słowa, które nie były tylko symboliczne, lecz ich celem było ukazanie, poprzez przyjętą rygorystyczną formę, znaczenia prawnego tego aktu (np. *Ustawa dwunastu tablic*: Tablica I, 2, Tablica II, 2, Tablica VI, 1⁶; Gai *Institutionum Commentarius Primus*⁷), co szczególnie widoczne było w skutkach prawnych dokonywanej czynności. W przypadku mancytacji (*mancipatio*) poprzez uroczysty akt, czasami symboliczny (jeśli chodzi o kupowanie gruntu, kiedy podczas mancytacji mogła być przyniesiona tylko grudka ziemi symbolizująca sprzedawaną nieruchomości), dokonywała się czynność prawna, która od momentu uczynienia gestu — nałożenia ręki i wypowiedzenia przewidzianych formułą słów, miała moc wiążącą, chociaż bezpośrednie władztwo mogło nastąpić później.

Obrzędy liturgiczne, wbrew temu co mogłoby się wydawać na pierwszy rzut oka, są aktami prawnymi. Ich znaczenie nie ogranicza się do piękna zewnętrz-

Watykańskiego II. Wydany z upoważnienia papieża Pawła VI. Poprawiony staraniem papieża Jana Pawła II. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów. Katowice 1999, s. 67—96; Por. *De ordinatione presbyterorum* 1990, p.123. <http://www.clerus.org/bibliaclerusonline/pt/kly.htm> [dostęp: 20.05.2018].

⁶ Tablica I, 2: „*si calvitur pedemve struit, manum endo iacito*”, Tablica II, 2: „*...morbus sonticus...aut status dies cum hoste...quid horum fuit unum iudici arbitrove reove, eo dies diffusus esto*”, Tablica VI, 1: „*cum nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita ius esto*”. *Duodecim tabularum leges. Textus: Leges XII tabularum* in: *Fontes iuris Romani antiqui I*. Ed. G. Bruns, O. Gradenwitz. Tübingen 1909. http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lsante05/LegesXII/leg_ta00.html [dostęp: 20.05.2018]. (Tablica I, 2: Jeśli on uchyla się, albo ucieka, niech pozyczący nałoży na niego ręce, Tablica II, 2: 2. Ten, którego świadek nie stawiał się, może go wzywać przez głośne okrzyki pod jego domem co trzeci dzień, Tablica VI, 1: Kiedy dokonana jest umowa i przeniesienie aktu własności i została dopełniona formalna deklaracja, ma ona moc wiążącą. <https://www.imperiumromanum.edu.pl/ustroj/prawo-rzymskie/prawo-dwunastu-tablic/tresc-prawa-dwunastu-tablic/> [dostęp: 20.05.2018].

⁷ „119. *Est autem mancipatio, ut supra quoque diximus, imaginaria quaedam venditio: Quod et ipsum ius proprium civium Romanorum est; eaque res ita agitur: Adhibitis non minus quam quinque testibus civibus Romanis puberibus et praeterea alio eiusdem condicionis, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens, is, qui mancipio accipit, rem tenens ita dicit: HUNC EGO HOMINEM EX IURE QUIRITUM MEUM ESSE AIO ISQUE MIHI EMPTUS ESTO HOC AERE AENEAQUE LIBRA; deinde aere percutit libram idque aes dat ei, a quo mancipio accipit, quasi pretii loco.*” *Gai Institutionum commentarius primus*. <http://www.thelibrary.com/gaius1.html> [dostęp: 20.05.2018]. (Mancipatio jest, jak już wyżej powiedzieliśmy, rodzajem pozornej sprzedaży. Jest ona instytucją właściwą obywatelom rzymskim. Odbywa się ona następująco: w obecności nie mniej niż pięciu świadków, dojrzałych obywateli rzymskich, i jeszcze jednego tego samego stanu, który trzyma wagę spiżową (*libram aeneam*) i którego nazywa się libripensem, ten, kto przyjmuje mancytację, trzymając rzecz mówi tak: Oświadczam, że ten oto człowiek jest mój wedle prawa Kwirytów i niech go nabędę przez ten spiż i wagę spiżową. Następnie uderza spiżem o wagę i daje go temu, od kogo przyjmuje mancytację, jako cenę). https://www.mimuw.edu.pl/~piotrek/gaius_comm_1.html [dostęp: 20.05.2018].

nego i symbolizmu wskazującego na coś odległego. Nie stanowią one wyłącznie wymiaru teologicznego, niemającego żadnego związku z rzeczywistością doczesną. Dzięki odczytaniu obrzędów liturgicznych poprzez prawo rzymskie możemy, oprócz wymiaru piękna, teologii i kultury, poznać również ich prawną wagę i znaczenie oraz odkryć istotę prawną konkretnego aktu liturgicznego. Poprzez kategorie prawne znaczenie metafizyczne obrzędów liturgicznych staje się bardziej zrozumiałe. Zwłaszcza gdy te kategorie prawne należą w sposób absolutnie naturalny do prawa rzymskiego.

Związek liturgii i prawa rzymskiego jest dostrzegalny poprzez prawo kanoniczne, stanowiące pewien łącznik między prawem i teologią. Na prawo kanoniczne, szczególnie w średniowieczu, w okresie zwanym także złotym lub też klasycznym, miała istotny wpływ nauka prawa rzymskiego. Odbywało się to zwłaszcza poprzez uniwersytety, jedyny język łaciński⁸ oraz poprzez to, że dokumenty kościelne dotyczące liturgii złożyły się na swoisty korpus prawa liturgicznego. W taki sposób, z jednej strony, odbyła się recepcja prawa rzymskiego przez prawo kanoniczne. Z drugiej zaś strony, można przypuścić, że znacznie wcześniej odbyła się recepcja kulturowa w wyniku połączenia kultury rzymskiej (w tym jej aspektów prawnych) i nauki chrześcijańskiej⁹.

Recepcje prawa rzymskiego chyba najłatwiej jest zauważyć w prawie kanonicznym, ale nie można również pominąć milczeniem obecności prawa rzymskiego i w innych naukach kościelnych, między innymi w teologii i liturgice. Jeśli zastosujemy metodologię prawa rzymskiego w omawianiu obrzędów liturgicznych, zauważymy wiele ciekawych rzeczy.

Po pierwsze, język prawny jest pomocny w komunikacji Kościoła i świata współczesnego.

Po drugie, w takim obrzędzie jak obrzęd święceń kapłańskich, zawiera się podstawowa informacja o wyjściowych zasadach teoretycznych, na podstawie których można znaleźć praktyczne rozwiązanie w konkretnym przypadku, czyli kazusie i należyte argumentować rozwiązanie w sposób prawny.

Po trzecie, pomaga to uświadomić sobie, że Kodeks prawa kanonicznego nie zawiera całego prawa Kościoła, ponieważ prawo obecne jest nie tylko w przepisach Kodeksu, ale również w innych dziedzinach nauki i praktyki Kościoła, w tym — w obrzędach liturgii. Inaczej mówiąc: patrząc na liturgię okiem prawnika uzbrojonego w odpowiednią metodologię, uwzględniającą przedmiot i treść prawa rzymskiego, możemy zobaczyć w obrzędach świętej liturgii ich istotę prawną.

⁸ A. Dębiński: *Papiestwo a nauka prawa rzymskiego w XII—XIII wieku*. W: *Współczesna romanistyka prawnicza w Polsce*. Red. A. Dębiński, M. Wójcik. Lublin 2004, s. 49—51; J. Sondel: *Ze studiów nad rolą i miejscem łaciny prawniczej w kulturze europejskiej*. „Kra-kowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2014, T. 7, z. 1, s. 69—91.

⁹ ks. S. Araszczuk: *Wpływ tradycji rzymskich...*, s. 13.

Recepcje prawa rzymskiego w obrzędach święceń kapłańskich

Z prawnego punktu widzenia dla Kościoła ważnym momentem, od którego zaczyna się służenie osoby jako prezbitera, jest obrzęd udzielenia sakramentu święceń kapłańskich. Trudno jest nie zwrócić tutaj uwagi na prawny charakter pewnych gestów, słów i porządku tego obrzędu liturgicznego, a mianowicie: przedstawienia i wyboru kandydatów, składania przez nich przyrzeczeń, nałożenia rąk przez biskupa i nazwania synami osób, którym udziela się sakramentu święceń. To przedstawienie i wybór, przyrzeczenia i gest nałożenia rąk przypominają *stipulatio*, *nexum* i *mancipatio*, które były kategoriami prawa rzymskiego w zakresie prawa własności i przyjmowania zobowiązań. Miano „syn” określa status prawny prezbitera w rodzinie diecezjalnej, głową której jest biskup.

Możemy to zobaczyć, porównując czynności liturgiczne i czynności prawne w dawnym Rzymie (patrz tabela 1). Na przykład, nakładając ręce na prezbitera, biskup czyni *mancipatio*, która stosowana była również przy *adrogatio*, kiedy to przysposabianą osobą był mężczyzna *sui iuris*, który po przysposobieniu nabywał statusu syna — *filius familias*, tracąc zdolność prawną i stając się osobą *alieni iuris*, wchodził pod *patria potestas* adrogującego¹⁰.

Należy przypomnieć, że tak jak w prawie rzymskim, tak i w Kościele, jedna i ta sama osoba może mieć kilka statusów. Kiedy osoba zostaje ochrzczona w Kościele Katolickim, nabywa statusu *christifidelis*, gdy przyjmuje sakrament święceń diakańskich nabywa statusu *clerus*, a podczas święceń kapłańskich nabywa jeszcze (dodatkowo do poprzednich dwóch statusów) statusu *sacerdos*¹¹.

¹⁰ „*Eius rogationis verba haec sunt: Velitis, iubeatis, uti L. Valerius L. Titio tam iure legeque filius siet, quam si ex eo patre matreque familias eius natus esset, utique ei vitae necisque in eum potestas siet, uti patri endo filio est. Haec ita, uti dixi, ita vos, Quirites, rogo.*” (Gell. 5, 19, 9) AVLVS GELLIVS (c. A.D. 125 — after 180) NOCTES ATTICAE: LIBER V, XIX. <http://www.thelatinlibrary.com/gellius/gellius5.shtml#19> [dostęp: 20.05.2018]; „*Tunc Episcopus, omnibus sedentibus, homiliam habet, in qua, initium sumens e textu lectionum quae in liturgia verbi lectae sunt, populum atque electos de munere presbyterorum alloquitur. De tali munere autem loqui potest his vel similibus verbis: Fratres dilectissimi, cum isti filii nostri, quos inter propinquos vel amicos habetis, mox ad Ordinem presbyterorum sint provehendi. [...] Munere denique Christi Capitis et Pastoris pro vestra parte fungentes, filii carissimi, Episcopo iuncti et subditi [...]*”. *De ordinatione presbyterorum* 1990. <http://www.clerus.org/bibliaclerusonline/pt/kly.htm> [dostęp: 20.05.2018].

¹¹ „*Isti fratres, re mature perpensa, ad sacerdotium in Ordine presbyterorum sunt ordinandi, ut Christo Magistro, Sacerdoti et Pastori inserviant, cuius ministerio corpus eius, id est Ecclesia, in populum Dei, in templum sanctum aedificatur et crescit*”. *De ordinatione presbyterorum* 1990. <http://www.clerus.org/bibliaclerusonline/pt/kly.htm> [dostęp: 20.05.2018].

Prezbiter jako kapłan-*sacerdos*, w znaczeniu statusu rzeczy¹², jest *res sacrae*, w sensie prawnym przebywa w *ius divinum* i nie podlega żadnej władzy. Jedyne sam Bóg. Natomiast prezbiter jako osoba duchowna — *clerus*, zostaje mancypany przez swojego biskupa — *pater familias* podczas udzielenia sakramentu święceń kapłańskich. W obrzędach liturgicznych — *De ordinatione presbyterorum* z 1990 r. spostrzec można przede wszystkim dialog, który formą swoją i treścią przypomina *stipulatio*, przyrzeczenie przypominające *nuncipacio*, (właściwe *nexum*), a także *mancipatio*, istotną częścią którego był gest nałożenia rąk oraz element *adrogatio*, ściśle związany z pozostałymi mechanizmami regulacji prawnej umów majątkowych (tabela 1).

Tabela 1

Recepte prawa rzymskiego w obrzędach święceń prezbiteratu
comitia curiata, collegium pontyfików, libripens, stipulatio, nexum i mancipatio, adrogatio

Numer poszczególnych części <i>De ordinatione presbyterorum</i>	<i>De ordinatione presbyterorum</i> (<i>Obrzędy święceń prezbiterów</i>)*	Źródła rzymskie
Comitia curiata, collegium pontyfików, libripens, adrogatio		
ELECTIO CANDIDATORUM PRZEDSTAWIENIE I WYBÓR		
122	Episcopus illum interrogat, dicens: Scis illos dignos esse? Biskup pyta: Czy wiesz, że są tego godni?	Non solum tamen naturales liberi secundum ea, quae diximus, in potestate nostra sunt, verum et hi, quos adoptamus. (G. 1, 97).
	Ille respondet: Ex interrogatione populi christiani et suffragio virorum ad quos pertinet testificor illos dignos esse inventos. Prezbiter odpowiada: Po zbadaniu opinii wiernych i po zasięgnięciu rady osób odpowiedzialnych za ich przygotowanie zaświadczam, że uznano ich za godnych święceń.	Populi auctoritate adoptamus eos, qui sui iuris sunt: Quae species adoptionis dicitur adrogatio, quia et is, qui adoptat, rogatur, id est interrogatur, an velit eum, quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse; et is, qui adoptatur, rogatur, an id fieri patiatur; et populus rogatur, an id fieri iubeat. [...] (G. 1, 99) Et quidem illa adoptio, quae per populum fit, nusquam nisi Romae fit; at haec etiam in provinciis apud praesides earum fieri solet. (G. 1, 100)

¹² Ponieważ prawo rzymskie nie od razu zaczęło rozróżniać prawo dotyczące rzeczy i prawo dotyczące osób, w odniesieniu do rzeczy i ludzi stosowano to samo prawo (w tym majątkowe o których mowa — *mancipacio, nexum, stipulatio*) jak i co do rzeczy. Por. W. Wołodkiewicz, M. Zabłocka: *Prawo rzymskie. Instytucje*. Warszawa 2014, s. 84—85.

123	<p>Episcopus: Auxiliante Domino Deo, et Salvatore nostro Iesu Christo, eligimus hos fratres nostros in Ordinem presbyterii.</p> <p>Biskup: Z pomocą Pana Boga i naszego Zbawiciela, Jezusa Chrystusa, wybieramy tych naszych braci do stanu prezbiteratu.</p> <p><i>Tunc Episcopus, omnibus sedentibus, homiliam habet, in qua, initium sumens e textu lectionum quae in liturgia verbi lectae sunt, populum atque electos de munere presbyterorum alloquitur. De tali munere autem loqui potest his vel similibus verbis:</i></p> <p><i>Następnie wszyscy siadają. Biskup wygłasza homilię, w której na podstawie czytań wykonanych w Liturgii słowa wyjaśnia ludowi i kandydatom istotę urzędu posługiwania prezbiterów. Może to uczynić tymi lub podobnymi słowami:</i></p> <p>Fratres dilectissimi, cum isti filii nostri, quos inter propinquos vel amicos habetis, mox ad Ordinem presbyterorum sint provehendi. [...] Munere denique Christi Capitis et Pastoris pro vestra parte fungentes, filii carissimi, Episcopo iuncti et subditi [...].</p> <p>Drodzy bracia i siostry, oto ci nasi synowie, którzy są waszymi krewnymi lub przyjaciółmi, za chwilę mają otrzymać święcenia prezbiteratu. [...] Wreszcie pełniąc w powierzonym wam zakresie urząd posługiwania Chrystusa — Głowy Kościoła i Pasterza, bądźcie, drodzy synowie, złączeni z biskupem i jemu poddani.</p>	<p>[...] Apud praetorem vero et in provinciis apud proconsulem legatumve cuiuscumque aetatis adoptare possumus. (G. 1, 102)</p> <p>Modestinus 2 reg.:</p> <p>Filios familias non solum natura, verum et adoptiones faciunt. (Dig. 1.7.1pr.)</p> <p>Quod adoptionis nomen est quidem generale, in duas autem species dividitur, quarum altera adoptio similiter dicitur, altera adrogatio. adoptantur filii familias, adrogantur qui sui iuris sunt. (Dig. 1.7.1.1)</p> <p>Gaius 1 inst.: Generalis enim adoptio duobus modis fit, aut principis auctoritate aut magistratus imperio. Principis auctoritate adoptamus eos qui sui iuris sunt: quae species adoptionis dicitur adrogatio, quia et is qui adoptat rogatur, id est interrogatur, an velit eum quem adoptaturus sit iustum sibi filium esse, et is qui adoptatur rogatur, an id fieri patiat. [...] (Dig. 1.7.2pr.)</p> <p>Eius rogationis verba haec sunt: „Velitis, iubeatis, uti L. Valerius L. Titio tam iure legeque filius siet, quam si ex eo patre matreque familias eius natus esset, utique ei vitae necisque in eum potestas siet, uti patri endo filio est. Haec ita, uti dixi, ita vos, Quirites, rogo.” (Gell. 5, 19, 9)</p>
	<p>W obrządku święceń kapłańskich następuje moment przedstawienia i wyboru kandydatów. Jako <i>libripens</i> jest tu jeden z kapłanów, dający charakterystykę kandydatów, będących jeszcze <i>sui iuris</i>, na synów <i>alieni iuris</i>. On jak gdyby waży odpowiedniość ich przygotowania do wymagań nowego statusu i zaświadcza ich zgodność. Populi christiani pełni w tym przypadku rolę <i>comitia curiata</i> albo <i>populi auctoritate</i>, a suffragio virorum odpowiada Imperio magistratus, jako ci, którzy przyjęli w pewnym stopniu odpowiedzialność za formowanie przyszłych prezbiterów po wyjściu ich z domu rodzicielskiego do seminarium pod opiekę właśnie tych suffragio virorum.</p>	

	<p>Do nałożenia rąk kandydaci jeszcze są nazywani „bracia” (<i>fratres</i>), ponieważ i dla biskupa są jeszcze <i>sui iuris</i>. Dopiero jak wejdą <i>in Ordinem presbyterii</i>, znajdują się <i>in potestate</i> biskupa przybiorą status prezbiterów co w sensie prawnym skutkuje wszystkim, co związane ze statusem <i>filius alieni iuris</i>. W przypadku Kościoła rzymskiego dwie formy adopcji, o których mowa w p. 99 i 100 Instytucji Gajusza, są połączone ze względu na to, że każdy biskup w swojej diecezji jest dla swoich wiernych Papieżem. Geliusz w swoich <i>Noctes Atticae</i> opisuje <i>adrogatio</i> (przeniesienie do cudzej rodziny), które się dokonuje poprzez pytanie zwrócone do rzymian, co odpowiada wiernym Kościoła rzymskiego.</p> <p>Podczas wygłoszenia homilii (obrządek proponuje nawet przykładowy jej tekst, gdzie używa już zwrotów fili nostri oraz fili carissimi) biskup oświadcza to, że przyjmuje osoby <i>sui iuris</i> pod swoją władzę ojcowską, którzy będą mu <i>iuncti et subditi</i>, jako <i>fili</i>. Jednocześnie zaświadcza i promulguje przyzwolenie ludu (<i>populi auctoritate</i>) oraz osób, odpowiedzialnych za kształtowanie i wyznaczenie do święceń kandydatów (<i>principis auctoritate, magistratus imperio</i>).</p>	
	Sponsio-stipulatio, fides, nuncupatio, nexum	
	<p>Promissio electorum (Przyczenie wybranych)</p>	
124	<p><i>Post homiliam electi soli surgunt et stant coram Episcopo, qui eos, una simul, interrogat his verbis:</i> <i>Po homilii wybrani na prezbiterów stają przed biskupem, który przemawia do nich:</i></p>	
	<p>Fili carissimi, priusquam ad Ordinem presbyterii accedatis, vos oportet coram populo propositum de suscipiēdo munere profiteri.</p> <p>Drodzy synowie, zanim przystąpicie do święceń prezbiteratu, musicie wobec ludu wyrazić wolę ich przyjęcia. Dlatego pytam każdego z was:</p> <p>Vultis munus sacerdotii in gradu presbyterorum ut probi Episcoporum Ordinis cooperatores, in pascendo grege dominico, duce Spiritu Sancto, indesinenter explere?</p> <p>Czy chcesz wiernie pełnić urząd posługiwania kapłańskiego w stopniu prezbitera, jako gorliwy współpracownik biskupów w kierowaniu ludem Bożym pod przewodnictwem Ducha Świętego?</p>	<p>Verbis obligatio contrahitur ex interrogatione et responsione, cum quid dari fierie nobis stipulamur. ex qua duae proficiscuntur actiones, tam condictio, si certa sit stipulatio, quam ex stipulatu, si incerta. quae hoc nomine inde utitur, quia stipulum apud veteres firmum appellabatur, forte a stipite descendens.</p> <p>In hac re olim talia verba tradita fuerunt:</p> <p>SPONDES?</p> <p>— SPONDEO,</p> <p>PROMITTIS?</p> <p>— PROMITTO,</p>

Electi omnes simul respondent:

Volo.

Wybrani odpowiadają razem:

Chcę.

Episcopus: Vultis ministerium verbi, in praedicatione Evangelii et expositione fidei catholicae, digne et sapienter explere?

Electi: Volo.

Biskup: Czy chcesz pilnie i mądrze pełnić posługę słowa, głosząc Ewangelię i wykładając prawdy katolickiej wiary?

Wybrani: Chcę.

Episcopus: Vultis mysteria Christi ad laudem Dei et sanctificationem populi christiani, secundum Ecclesiae traditionem, praesertim in Eucharistiae sacrificio et sacramento reconciliatio-nis, pie et fideliter celebrare?

Electi: Volo.

Biskup: Czy na chwałę Boga i dla uświęcenia chrześcijańskiego ludu chcesz pobożnie i z wiarą sprawować misteria Chrystusa, a zwłaszcza Eucharystyczną Ofiarę i sakrament pokuty, zgodnie z tradycją Kościoła?

Wybrani: Chcę.

Episcopus: Vultis nobiscum misericordiam divinam pro populo vobis commisso implorare orandi mandato indesinenter instantes?

Electi: Volo.

Biskup: Czy chcesz razem z nami wypraszać Boże miłosierdzie dla powierzonego ci ludu, modląc się nieustannie według nakazu Chrystusa?

Wybrani: Chcę.

Episcopus: Vultis Christo summo Sacerdoti, qui seipsum pro nobis hostiam puram obtulit Patri, arctius in dies coniungi et cum eo vos ipsos, pro salute hominum, Deo consecrare?

Electi: Volo, Deo auxiliante.

Biskup: Czy chcesz coraz ściślej jednoczyć się z Chrystusem, Najwyższym

FIDEPROMITTIS?

— FIDEPROMITTO,

FIDEIUBES?

— FIDEIUBEO,

DABIS?

— DABO,

FACIES?

— FACIAM.

utrum autem Latina an Graeca vel qua alia lingua stipulatio concipiatur, nihil interest, scilicet si uterque stipulantium intellectum huius linguae habeat: nec necesse est eadem lingua utrumque uti, sed sufficit congruenter ad interrogatum respondere: quin etiam duo Graeci Latina lingua obligationem contrahere possunt. Sed haec sollemnia verba olim quidem in usu fuerunt: postea autem Leoniana constitutio lata est, quae, sollemnitate verborum sublata, sensum et consonantem intellectum ab utraque parte solum desiderat, licet quibuscumque verbis expressus est. (Lib. III, Tit. XV. De verborum obligatione.)

	<p>Kapłanem, który z samego siebie złożył Ojcu za nas nieskalaną Ofiarę, i razem z Nim poświęcać się Bogu za zbawienie ludzi?</p> <p>Wybrani: Chcę, z Bożą pomocą.</p>	
125	<p><i>Deinde unusquisque electorum accedit ad Episcopum et, coram eo genuflexus, ponit manus suas iunctas inter manus Episcopi, nisi iuxta Praenotanda generalia n. 11 aliter statutum est.</i></p> <p>Episcopus interrogat electum, dicens, si eius est Ordinarius:</p> <p><i>Każdy z wybranych na prezbiterów podchodzi do Biskupa, klęka przed nim i swoje złożone ręce wkłada w ręce Biskupa.</i></p> <p>Jeżeli biskup jest ordynariuszem wybranego, pyta go:</p> <p>Promittis mihi et successoribus meis reverentiam et oboedientiam? Czy mnie i moim następcom przyrzekasz cześć i posłuszeństwo?</p> <p>Electus: Promitto. Wybrany: Przyrzekam</p>	<p>Hoc vero proprium est eius adoptionis, quae per principem fit, quod is qui liberos in potestate habet si se adrogandum dederit, non solum ipse potestati adrogatoris subicitur, sed et liberi eius in eiusdem fiunt potestate tamquam nepotes. (Dig. 1.7.2.2; Gaius 1 inst.)</p>
	<p>W tym momencie w liturgii święceń kapłańskich odbywa się dialog formą i treścią przypominający rzymskie <i>sponsio-stipulatio</i> oraz <i>nexum</i>, czyli uroczysty akt prawny (<i>sponsio</i>), stanowiący podstawę uznania pewnych działań za takie, które świadczyły o zaistnieniu obowiązku prawnego. Rzymski kontrakt werbalny (<i>stipulatio</i>) ukazywał wolę kontrahentów do zaciągnięcia zobowiązań. Podobnie kandydat do święceń, ukazuje propositum (zamiar, intencję) do zaciągnięcia zobowiązań związanych ze statusem prezbitera poprzez wypowiedzenie volo na pytania biskupa. W tym momencie, zgodnie z prawem rzymskim, kontrakt werbalny podlegał ochronie prawnej. Analogicznie odbywa się podczas tej części obrzędu święceń. W rzymskich kontraktach werbalnych dużą rolę odgrywały słowa. Od nich zależała skuteczność kontraktu. Na przykład, powtórzenie tego samego słowa w pytaniu i odpowiedzi. To samo możemy zaobserwować i w obrzędzie święceń kapłańskich, gdzie na pytania biskupa: Vultis? oraz Promittis? kandydat do święceń odpowiada: Volo oraz Promitto.</p>	
	Mancipatio	
	IMPOSITIO MANUUM ET PREX ORDINATIONIS NAŁOŻENIE RĄK I MODLITWA ŚWIĘCEŃ	

129	<p><i>Electi surgunt; unusquisque eorum accedit ad Episcopum stantem ante sedem cum mitra et coram eo genua flectit.</i></p> <p><i>Wybrani wstają. Biskup z nałożoną mitrą staje przed katedrą. Każdy z wybranych na prezbitera podchodzi do biskupa i klęka przed nim.</i></p>	<p>Est autem mancipatio, ut supra quoque diximus, imaginaria quaedam venditio: Quod et ipsum ius proprium civium Romanorum est; eaque res ita agitur: Adhibitis non minus quam quinque testibus civibus Romanis puberibus et praeterea alio eiusdem condicionis, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens, is, qui mancipio accipit, rem tenens ita dicit: HUNC EGO HOMINEM EX IURE QUIRITIUM MEUM ESSE AIO ISQUE MIHI EMPTUS ESTO HOC AERE AENEAQUE LIBRA; deinde aere percudit libram idque aes dat ei, a quo mancipio accipit, quasi pretii loco. (G. 1, 119)</p>
130	<p><i>Episcopus singulis electis imponit manus super caput, nihil dicens.</i></p> <p><i>Biskup kładzie każdemu ręce na głowę, nic nie mówiąc.</i></p>	<p>Mancipi uero res sunt, quae per mancipationem ad alium transferuntur; unde etiam mancipi res sunt dictae. quod autem ualet mancipatio, idem ualet et in iure cessio. [...] In iure cessio autem hoc modo fit: apud magistratum populi Romani uelut praetorem urbanum [aut praesides prouinciae] is, cui res in iure ceditur, rem tenens ita dicit: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO; deinde postquam hic uindicauerit, praetor interrogat eum, qui cedit, an contra uindicet; quo negante aut tacente tunc ei, qui uindicauerit, eam rem addicit; idque legis actio uocatur. hoc fieri potest etiam in prouinciis apud praesides earum. (G. 2, 22, 24)</p>
131	<p><i>Electis ante ipsum genuflexis, Episcopus, dimissa mitra, dicit, extensis manibus, Precem Ordinationis.</i></p> <p><i>Wszyscy wybrani klękają przed biskupem, który stojąc bez mitry, rozkłada ręce i wygłasza modlitwę święceń.</i></p>	<p>W tym momencie biskup kończy proces przysposobienia na własność. Nakładając ręce, biskup dokonuje <i>mancipatio</i>, wskazując na to, że dana osoba <i>sui iuris</i> stała się <i>alieni iuris</i>, jest w jego własności, posiada status <i>filius familias</i>.</p>

* *Pontyfikał rzymski...*, s. 67—96; *De ordinatione presbyterorum* 1990. <http://www.clerus.org/bibliaclerusonline/pt/kly.htm> [dostęp: 20.05.2018].

Stosując metodę komparatystyczną, możemy stwierdzić, że w przypadku święceń, mamy ten sam schemat mancytacji co w prawie rzymskim. Przez nałożenie rąk biskup mancytuje prezbitera i od tego momentu zmienia się jego status: staje się on osobą w statusie duchownego, mancytowaną przez biskupa, przechodzi pod jego władzę, pod jego *pater potestas*. W ten sposób święcenia

przestają mieć wyłącznie znaczenie teologiczne, a dodatkowo przybierają znaczenie prawne. Mancypowany w ten sposób prezbiter staje się synem o statusie *filius alieni iuris*, podporządkowując się *pater potestas* biskupa.

W wyniku analizy tekstów obrzędu święceń kapłańskich na pytanie postawione na początku artykułu: czy w obrzędzie święceń kapłańskich Kościoła Rzymskokatolickiego są recepcje prawa rzymskiego i czy można je dostrzec?, możemy zdecydowanie odpowiedzieć pozytywnie. Rozpoznane elementy rzymskich czynności prawnych, między innymi takich jak *stipulatio*, *nexum*, *mancipatio* i *adrogatio*, są obecne i można je dostrzec w obrzędzie święceń kapłańskich Kościoła Rzymskokatolickiego. Umożliwia to wysunięcie następnej hipotezy o istnieniu recepcji prawa rzymskiego również i w innych obrzędach liturgicznych. Ponadto odczytane w kluczu jurysprudencji rzymskiej obrzędy święceń kapłańskich ukazują nie tylko znaczenie teologiczne obrzędu, ale od razu rozstawiają wszystkie kropki nad „i” w kwestiach dotyczących zasad subordynacji (hierarchii), odpowiedzialności prawnej, praw i obowiązków majątkowych biskupów, kapłanów, diakonów. Zastosowanie metodologii prawa rzymskiego do obrzędu święceń kapłańskich pomaga rozwiązać liczne kazusy doczesnego wymiaru życia i działalności Kościoła.

Viktoriya Semenova

Die Rezeptionen römischen Rechtes in der Priesterweihezeremonie

Schlüsselwörter: Rezeptionen, römisches Recht, Liturgie der Priesterweihe, Handauflegen, Status, *mancipatio*, *nexum*, *stipulatio*, *pater familias*, Bischof, Presbyter, Verpflichtungen

Zusammenfassung: Die Forscher der Liturgie der römisch-katholischen Kirche ergründen am häufigsten deren historische, kulturelle und theologische Bedeutung und übergehen dabei stillschweigend deren rechtlichen Sinn. Der lässt sich mittels der Methodologie des römischen Rechtes nachweisen, infolgedessen konkrete Institutionen, Konstruktionen und Formeln des römischen Rechtes in einzelnen Gebärden, Worten und liturgischer Ordnung zum Vorschein kommen. Das alles weist darauf hin, dass in den letztgenannten konkrete rechtliche Bedeutung enthalten ist, und folglich auch bestimmte rechtlich bindende Verpflichtungen. Die von der Verfasserin durchgeführte Forschung bestätigte bei der Priesterweihezeremonie das Vorhandensein von solchen unbestrittenen Elementen des römischen Rechtsakten wie *mancipatio*, *nexum*, *stipulatio*. Eine rechtlich-komparatistische Methode verwendend und sich auf dem strukturellen Modell römischer Familie (*pater familias*) stützend schildert die Verfasserin im vorliegenden Beitrag die Stushierarchie vom Bischof und Presbyter in der Kirche und bestätigt die Änderung des Presbytersstatus dem Bischof gegenüber nach dem vom Bischof vollbrachten Handauflegen (*mancipatio*). All das ermöglicht, übrige kirchliche Zeremonien in Bezug auf Vorhandensein der Rezeptionen römischen Rechtes zu erforschen, liturgische Bräuche im Grunde genommen als Rechtsakten zu betrachten und lässt die Hypothese aufstellen, dass es eine gewisse auf römischem Recht beruhende Doktrin gab, welche praktische Rechtsfälle mittels römischen Rechtes zu entscheiden erlaubt.

Receptions of Roman Law in the Rite of Ordination to the Priesthood

Keywords: receptions, Roman law, rite of ordination to the priesthood, laying on of hands, status, *mancipacio*, *nexum*, *stipulacio*, *pater familias*, bishop, presbyter, commitments

Summary: Researchers of the Roman-Catholic Church's liturgy usually consider its historical, cultural, and theological dimension, whereas its legal dimension is barely noticed. It can be observed when applying the Roman law methodology. Specific institutions, legal constructions and formulae become apparent in the specific gestures, words, and order of the liturgy. All this indicates that the latter carry specific legal meaning, and hence, specific commitments, which are legally binding. The research problem pursued by the author: Does the rite of ordination in the Roman-Catholic Church contain receptions of Roman law and are they noticeable? has been concluded positively. In her analysis of ordination, the author points out the undoubtedly Roman legal acts, such as *mancipacio*, *nexum*, and *stipulacio*. Moreover, using a legal-comparative methodology, she shows the hierarchy of the status of the bishop and the presbyter in the Church based on the model of a Roman family structure (*pater familias*) and indicates the change in the status of the presbyter in relation to the bishop after the latter's laying on of hands (*mancipacio*). All of the above enables an analysis of other Church rites to examine the receptions of Roman law, shows the liturgy rituals as acts that are legal in essence and as such are legally binding, creates premises to put forward a hypothesis about the existence of a doctrine of liturgical law, and allows resolving cases using the method of Roman law.